

OTDK 2009 (ELTE ÁJK, Budapest, 2009. április 6–8.)

A LAIKUS BÍRÁSKODÁS PROBLÉMÁJÁNAK BEMUTATÁSA A MAGYARORSZÁGI ESKÜDTSZÉKI ÍTÉLKEZÉS TÖRTÉNETÉN KERESZTÜL*

ABLONCZY ZSUZSANNA
ügyészségi fogalmazó (PPKE JÁK)

I. Történeti bevezetés

Számos vita övezi a laikus bírászkodás megjelenésének időpontját, egyes szerzők már az ókorban a *heliia* működésében felfedezni vélik ezen intézmény gyökereit, Friedmann Bernát a *questiones perpetuae* római polgárokból alakított bíróságában is lát némi hasonlatosságot a későbbi esküdszékhez képest.¹

Antal Tamás két ellentétes nézetet vonultat fel az esküdszék eredetével kapcsolatban: Heinrich Brunner elméletét, aki a *jury* germán-népi eredete mellett történelmi láncolatát, valamint F. W. Maitland véleményét, aki elismeri ugyan a frank eredetet, de királyi törvénykezési előjogból kialakult intézménynek tekinti azt.²

Az újabb keletű északi elmélet szerint³ Skandináviában, már a kereszténység felvétele előtt, kialakult esküdszékre hasonlító bírászkodás, ami bonyolultabb esetekben ítélkezett a béke helyszínén. Elméletük szerint ez a forma terjedt át a germán területekre, és ezen intézmény hatott később az angolokra is.

Ezt az álláspontot tagadók szerint éppen fordítva volt, s azt valószínűsítik, hogy Hódító Vilmos inkább csak alakította az intézményt, minthogy ő honosította volna meg azt a szigetországban.

* A 2009. április 6–8. között megrendezett XXIX. jogi OTDK Magyar Állam- és Jogi Történet I. tagozatában különdíjat elért dolgozat egy részlete (konzulens: Horváth Attila).

¹ FRIEDMANN BERNÁT: *A népbírák és az esküdszék intézménye*. Budapest: Pfeifer Nándor Bizománya, 1876, 10.

² ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)*. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, 2006, 173.

Az időpontot övező vitáknál ellenben sokkal érdekesebbek az esküdtszék kialakulásának okait kutató elméletek. A XIX. századig jellemzően a szabadság védbástyájának tekintették az angol *jury*-t, ezen az elméleten csak Brunner feltevése ütött rést, aki az esküdtszék kialakulását fiskális okokra vezeti vissza. A központi hatalom annak érdekében, hogy megismerhesse a tulajdonviszonyokat az adók behajtásához, helyi lakosokat alkalmazott az információszerzéshez, s elképzelése szerint ebből fejlődött ki később a vádeszküdtszék ('grand jury'), mely határozatait szótöbbséggel hozta, nem nyilvános üléseken, majd az ítélő esküdtszék. Az ítélő esküdtszék ('trial' v. 'petty' jury) a bűnösség kérdésében ítél, a Magna Chartában biztosított egyhangú határozattal, szótöbbséggel a vádlott ugyanis nem volt elítélhető. (ez az jelentette, hogy verdikt [határozat] csak abban az esetben született, ha meg tudtak egyezni). A szakbíró egyedül ülésezett, illetőleg nem tárgyal, hanem vezette a tárgyalást, pusztán rendjének megtartására ügyelve (ezért is nevezik a tárgyalást néhány forrásban 'hearing'-nek). Az esküdtek határozata három féle lehet: általános ('general'), amikor tény- és jogkérdésben döntenek, részleges ('partial'), illetőleg speciális ('special'), amikor az esküdtek csak ténykérdésben döntöttek és a tényekből levonandó jogi következtetést a bíróra bízták. A felmentő ítélet ellen nem volt lehetőség fellebbezésre (általában). A bíró azonban az igazság érdekében élhetett a 'verdict de novo' eszközzel: a határozat előtt felmenthette a *jury*t, és új esküdteket eskethetett meg.⁴

A brit területeken kívül tekintve a Constitutio Criminalis Carolinában jelenik meg rendelkezés 12 tagú bíróság felállításáról német területeken. Franciaországban 1791-ben, a forradalom hatására vezették be először. Az 1791-es alkotmány kimondta: az esküdtek illetékesek a ténykérdések, míg a hivatásos bírák a jogkérdések megválaszolására. Ezen intézmény Európában a XIX. század második felében Spanyolország és Hollandia kivételével szinte mindenhol elterjedt. Nem csodálkozhatunk, hogy ez az „esküdtszék hullám” hazánkat is megérintette.

Réső Ensel Sándor feltevése szerint már II. Rákóczi Ferenc is alkalmazott 12 esküdt nemest Pászto lakosainak engedetlenségi ügyében.

A klasszikus értelemben vett esküdtszék gondolta azonban csak a reformkor vége felé vetődött fel, s ekkor is csak érintőlegesen, ugyanis még a leghaladóbb reformerek sem voltak meggyőződve a hazai jogrendünkbe való alkalmazhatóságáról. Széchenyi épp csak megemlítette a Stádiumban, ám például Kölcsey ekkor még a rendi alapú bíróság megszervezésének gondolatmenetét erősítette vele szemben. A szatmári tizenkét pontban viszont már külön követelésként fogalmazták meg. Ezután egyre több támogatóra talált különböző tanulmányokban és napilapok hasábjain (foglalkozott vele többek között Szemre Bertalan és Kossuth Lajos is).

1843 novemberében kezdődött a büntetőeljárás kódex vitája,⁵ melyben először elnapolták, majd 1844-ben a vármegyék megszavazták az esküdtszéki rendszer bevezetését.⁶

³ ANTAL i.m. 174.

⁴ ADMETO GÉZA: *Az angol esküdtbíráskodás.*, Budapest., Novák R. és Társa Könyvkiadóvállalat, 1928., 21–52.

⁵ FINKEY FERENC: *1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából.* Budapest: MTA, 1942, 17.

⁶ KÁLLAY FERENCZ: *Az eskütt székéről, tekintettel az alsó táblai szónoklatokra.* Pest: Trattner & Kállay, 1844.

Nyilván ezzel is a rendi jelleg ellensúlyozásának hangsúlyozása volt a cél, ám talán ebből kissé egyenes ágon is következő módon a főrendek leszavazták a kezdeményezést.

A megyék követutasításukkal éreztették kívánalmukat az esküdtszék iránt az utolsó rendi országgyűlésen, s a márciusi 12. pont 8. tételben már kifejezetten helyet kapott: „Esküdtszék, képviselői egyenlőség alapján.” Az 1848. évi XVIII. törvény pedig kimondta: „[...] a sajtóvétségek fölött nyilvánosan esküdtszék ítél.” 1848. áprilisában Deák Ferenc igazságügy-miniszter kiadta esküdtszéki eljárást szabályozó rendeletét, mely egyben az első kodifikált és hivatalosan alkalmazott büntető eljárásjogi joganyag a magyar történelemben: a szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság, a kötelező védelem és az ügyfélegyenlőség, a bizonyítékok szabad mérlegelése elvén épült fel, noha jóllehet e rendelet alapján mindössze egy teljes eljárást tartottak Pozsonyban.⁷

A kiegyezés után a már megváltozott rendszerbe kellett belehelyezni a *juryt*.

II. A sajtóesküdtszéki eljárás a gyakorlat tükrében

Az esküdtszéki eljárást szabályozó 1867. április 25-i kormányrendelet kihirdetésére májusban került sor. A Deák-rendeletét finomító jogszabály azonban nem bizonyult elégnek. Mivel elődjének nem igazán volt gyakorlata, most elég hamar előbukkantak az intézmény hibái. 1867-ben már meg is jelent az első pótrrendelet, mely a májusit konkretizálta, ezt követte a 480/1868. számú IM-rendelet ezek kiigazítása végett.

A következő években további 20 rendelet keletkezett mely e tárgyban korrigál valamely előző jogszabályt.

Számos hibájával azonban mégis életképesnek bizonyult, egészen 1900. január 1-jéig. Esküdtszékeket a kerületi táblák székhelyein és a királyi tábla székhelyén szerveztek Debrecenben, Eperjesen, Kőszegen. Nagyszombatban és Pesten a bíróságok tagjaiból bizottságok kiküldésével.⁸

Az első eljárást 1867-ben Pesten tartották. A magánvádló az a Résző Ensel Sándor volt, aki maga is számos szenvedélyes hangvételű írásával állt az esküdtszéket pártolók sorában. Seregi Józsa ügyvédet támadta rágalmozás elkövetése miatt. Az ügy érdekessége, hogy a pert Résző veszítette el szeretett esküdtszéke előtt 9:3 arányban.

Számos nyilvánvaló hibája ellenére nagyon kevés korabeli bírálat érte a sajtóesküdtszéket. Ennek ellenére érdemes figyelmesen végigolvasni ezeket a kritikákat, mert ha mennyiségileg nem is, tartalmában annál inkább reális képet nyújthat. Gelléri véleménye szerint⁹ nálunk ugyan 1867 és 1869 között több sajtóvétségi pert tárgyaltak, mint Európa bármely országában, ám a mennyiség sokszor a minőség rovására ment. A szabadság két legerősebb sarokkövének a szabad sajtónak és az esküdtszéknek is vannak ugyanis törvényi keretei. Ezen keretek túllépése visszavezet a szabadság megtámadásához. A sajtóvétségi perek kiemelkedően magas száma pedig ebbe az

⁷ VARGA JÁNOS: *Deák és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*. Zalaegerszeg: Zalai Gyűjtemény, 1980, 3–157.

⁸ MÁTHÉ GÁBOR: A sajtóesküdtszéki eljárás szabályozása a kiegyezést követően Magyarországon. *Levéltári Szemle*, 1974. 1. szám, 54.

⁹ GELLÉRI: A magyar és az angol esküdtszéki eljárás. *Pesti Napló*, 1869, 223. szám, 1.

irányba mutatott. Szerinte a sajtó már túlságosan is szabad és nem látja a határokat, nem rendelkezik a szükséges önkritikával. A szabadosság pedig nem egyenlő a szabadsággal. Az esküdtekre rátérve, bírálja azok elhivatottságát, szerinte nem fogják fel kellően fontos hivatásuk célját, és a törvény szolgálait a közelmúlt eseményei miatt még mindig nagyobb ellenségnek tekintették, mint a megszegőit. Szerintük – érvel Gelléri – tulajdonképpen minden sajtóvétségi vád a sajtószabadság megtámadása „[...] s a tisztán magánbecsület sértés megtorlása is politikai üldözés”. Végül az eljárást egészében és a francia minta átvételét bírálja, mivel szerinte az elnök jogköre túlságosan szűk, a fejtegetésben a keze olyannyira meg van kötve, hogy még a saját álláspontját sem fejtheti ki. Az alapvető probléma azonban, hogy sokszor egyértelműen bebizonyosodik a rágalmazás, de a verdiktben mégis felmentő ítélet születik, mert az esküdtek megijednek a büntetési tételek súlyossága hallatán. Cikkében javasolta, hogy érdemes volna a ténykérdést elválasztani a jogkérdéstől, s az esküdtekhez csak az előbbiben kérdést intézni, így mérsékelni a sok felmentés lehetőségét.

Dárdai Sándor szerint ez azért nem járható út, mivel nálunk nem választható szét ilyen élesen a két kérdés. Szerinte jogi fogalmainkat még meg kell teremtenünk, „[...] a mennyiben jogtételeink tulajdonképpen csak jogérzetek, melyekben a tény-és jogkérdés határvonalai sohasem oldhatók meg”.¹⁰

Gelléri válaszcikkében az angol hatékonyan működő eljárást részletezte, amelyben számos eszköz áll a bíró rendelkezésére téves verdikt esetén (például új tanácskozás elrendelése, új esküdtszék elé terjesztés). Tehát nem esküdtszék ellenes, összességében szükséges és jó, intézmények tartja, de adott fejlettségi szinten még nem megfelelő, hibákkal teli, mely hibákat ki kell javítani.¹¹

Egyes nézetek szerint az angol és magyar igazságszolgáltatás eltérő szintje vetette gátját ezen intézmény hazai működőképességnek. Kacziány Nándor ezt azzal cáfolta, hogy „[...] az angol kolóniákon is bevezetésre került az esküdtszéki rendszer, melyeken a népesség aligha érettebb a sajtószabadság és az esküdtszéki intézmény nevezetére, mint a magyar nemzet”.¹²

A sok szenvedélyes hangvételű, és az esküdtszéket, mint a magyar nemzet szabadságának legfontosabb újonnan épült bástyáját magasztaló felszólalások között azonban elhomályosult a – véleményem szerint – alapvető kérdés, hogy a sajtódeliktumok esküdtszék elé valók-e egyáltalán?

A vádlott jogainak és a függetlenség érvényesülésének tekintetében itt a garanciák a törvényszéki eljáráshoz képest is fokozottabbak, ám pontosan ezért a legcsekélyebb sajtóvétséget is több gonddal és nagyobb apparátussal tárgyalják, mint egyéb súlyosabb ügyeket, melynek indokoltsága – nézetem szerint – erősen vitatható.

Az esküdtszék bevezetését nagy lelkesedés fogadta, ám az idő előrehaladtával fokozatosan alábbhagyott. Köszönhető ez annak, hogy az esküdtek a tárgyalásokon nem jelentek meg, így alig lehetett összehívni rendes *jury*-t. Sokan ez a kormány iránti

¹⁰ DÁRDAI SÁNDOR: Esküdtszékeink. *Jogtudományi Közlöny*, 1869. 41. szám, 285–286.

¹¹ GELLÉRI: Válasz. Esküdtszéki eljárásunk tárgyában. *Jogtudományi Közlöny*, 1869. 44. szám, 302–303.

¹² KACZIÁNY NÁNDOR: Válasz „a magyar és angol esküdtszéki eljárás” című cikkekre. *Jogtudományi Közlöny*, 1869. 41. szám, 286–287.

tisztelet hiányával magyarították. Sokkal valószínűbb azonban, hogy a hosszú ülészakalatti jövedelem-kiesés, volt a fő visszatartó erő.

A túl sok felmentő ítélet statisztikai adatokkal alátámasztott száraz tényére, utolsó mentsvárként azzal vágtak vissza az esküdtszéket pártolók, hogy az csak kritika a túlzottan szigorú törvényekkel szemben. Az építő jellegű kritika hasznos lehet, ám azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nem igazán emeli az igazságszolgáltatás tekintélyét, ha az esküdtek határozatukkal gyakran a törvényt ítélik el a felmentett vádlott helyett.¹³

Feyer László tankönyvében nem a laikusoknak rója fel a sok felmentő ítéletet, szerinte a rendeletet túl hirtelen vezették be, s a kormánynak nem maradt annyi ideje hogy a viszonyoknak megfelelő szabályozást dolgozzon ki.¹⁴

Az esküdtszék bevezetésekor a kiválasztást övező számos garanciával azt a nyilvánvaló célt akarta elérni a jogalkotó, hogy az intézmény még véletlenül se váljon politikai eszközzé. A nemzet politikai érettsége – „[...] mely alatt tévedés lenne a politikai elkötelezettséget érteni!”¹⁵ – és annak szintje azonban még messze elmaradt az ehhez a rendszerhez szükségestől. A kor sajátosságából fakad az alapvető összeütközés az emberek kötelességérzete és a szabad sajtó s ezen keresztül a szabadság védelmezése között, melyek közül nem lehetett kérdéses, hogy melyik kerül előtérbe. Ez vezetett a sokszor szélsőséges verdiktek meghozatalához. Azért azonban, hogy két alapvető, alkotmányos jog (a sajtószabadság és a személyiségi jog) összeütközésekor az egyiket előtérbe helyezték, valóban nem hibáztathatóak az esküdtek.

Finkey Ferenc sárospataki oktató készülő tankönyvének rövid részletében értékelte az esküdtbíráskodás történetét.¹⁶ A sajtóügyekben eljáró esküdtszék kudarca szerinte a terület szűkösségében rejlik, mondván azért maradt a nagyközönség előtt jobbra ismeretlen és nem túl nagy bizalommal támogatott intézmény mivel a bűnügyeknek csak igen kis kontingensét fogja át. Illetőleg az sem kedvezett véleménye szerint a magyar rendszernek, hogy a hibás francia rendszert vette alapul. A legfőbb probléma pedig, hogy a *jury* erőteljesen a közvélemény befolyása alatt áll. Szerinte tehát a megoldás az esküdtszék hatáskörének kiszélesítése. Erre azonban Szilágyi Dezső fellépéséig várnia kellett.

III. Az esküdtszék reorganizációja

Az esküdtszék reorganizációjára a bűnvádi perrendtartás kodifikációjával került sor. Az esküdtszék hatáskörének kiterjesztésében és kódexbe való integrálásában nagy szerepe volt Szilágyi Dezső miniszternek, aki kezdetben azon a véleményen volt,

¹³ VÁMBÉRI RUSZTEM: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1916, 54.

¹⁴ FEYER LÁSZLÓ: *A magyar bűnvádi eljárás*. Budapest: Franklin Társulat, 1887, 358.

¹⁵ EKMAYER ÁGOST: Az esküdtszék. *Jogtudományi Közlöny*, 1867. 24. szám, 127–128.

¹⁶ FINKEY FERENC: Az esküdtszék a magyar büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1898. 44. szám, 309–310.

hogy „[...] a jó bíró sokkal többet ér a jó esküdtnél”.¹⁷ Ám a szigetországi útjáról megváltozott véleménnyel tért haza: Anglia példája meggyőzte arról, hogy az esküdtszéki rendszernek lehet jó büntető igazságszolgáltatás az eredménye. A tudomány más jeles képviselőivel együtt ő is arra a következtetésre jutott, hogy esküdtszéki rendszerünk a század végére elavult, így új büntetőeljárás kodifikációja szükséges.¹⁸ A bűnvádi eljárás reformjára benyújtott 1882-es, 1886-os és 1888-as javaslatban még nem volt szó esküdtszékről. Nem véletlenül. Csemegi Károly hazánk nemzetiségi viszonyai miatt tekintette lehetetlennek a bevezetését: az 1880-as népszámlálás adatai alapján Magyarország poliglott állam, vagyis lehetetlen magyar nyelven ítéelő esküdtszéket összeállítani, de ha sikerülne is legtöbb helyen tolmácsot kellene igénybe venni, amivel sérülne a büntető eljárás egyik fő elve: a közvetlenség. A 88’as javaslat még több tényleges akadályt lát a *jury* ‘nagyobb mérvű behozatalára’: az alsó néposztályokban nincs meg az esküdt hivatáshoz megkívánt műveltség, higgadtság, elfogulatlanság, illetve Magyarország nemzetiségi és vallási megosztása oly mértékű hogy az emiatti feszültséget csak fokozná.

Ezen javaslatokat Szilágyi Dezső miniszter éppen az esküdtszék kritikai megítélése miatt dobta vissza. A következő javaslat már érezhetően pozitívabban nyilatkozik a *jury*-ről. A javaslat ezek után statisztikai adatokkal támasztja alá, hogy a műveltségi viszonyaink egyértelműen képessé teszik Magyarországot esküdtszék felállítására, illetőleg a népszámlálási adatok szerint a magyarság szaporodott legjelentősebben, tehát megdőlt mindkét ellenérv alapja. A tolmács alkalmazása azonban ennek ellenére sem hagyható el, mert nőtt ugyan a lakosságban a magyar nyelvet beszélők aránya, de az adatok szerint még mindig csak 79%-os volt, de ezzel a javaslat értelmezésében nem sérül a közvetlenség elve mivel „az esküdtek látják a vallomástevőt, magatartását s taglejtéseit megfigyelhetik, szavait a tolmács megmagyarázza, s így nem lehet mondani ily esetben már a közvetlenség elenyészett.” Más oldalról megvilágítva a tolmácsolás mindentől függetlenül egy szubjektivitásra igen alkalmas tevékenység, amivel hatályos rendszerünkben is igen sok probléma akad, amikor szinte már alapvető elvárás a legalább egy idegen nyelv ismerete és a tolmácsolások jelentős hányada is a legelterjedtebb nyelvek valamelyikén folyik, amelyet az eljáró bíró nagy valószínűséggel ért. Ám még így is számos eset fordul elő mikor a tolmács, úgymond túllépve feladatkörét, a jogtudós szerepében tetszelegve a bíró füle hallatára ad az adott idegen nyelven jogi tanácsot. Miért lenne akkor megalapozott ez a védekezés?

A 82’-es és 88’-as javaslatok másik kritikai észrevételének – a lakosság nagy része nem elég művelt a feladat ellátásához – elvetésére statisztikai adatokat közöl az írni-olvasni tudók rohamosan növekvő számának bizonyítására.

A Balogh Jenő által megalkotott végleges javaslatot Erdély Sándor igazságügy-miniszter 1897 márciusában terjesztette az országgyűlés elé. Az esküdtszéki intézményt végül két törvény integrálta igazságszolgáltatásunkba: a Bűnvádi perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.), annak is különösen a XIX. fejezete, illetve az esküdtszék szervezéséről szóló 1897. évi XXXIII. tc.

¹⁷ SZILÁGYI DEZSŐ Igazságügy miniszteri osztálytanácsos hivatalos jelentéséből, az angol büntető eljárást illetőleg. (II. rész) *Themis*, 1870. 11. szám, 135.

¹⁸ ANTAL i. m. 220.

A Bűnvádi Perrendtartást életbeléptető 1897. évi XXXIV. törvénycikk 15. §-a sorolja fel az esküdtek igénybevételével tárgyalandó ügyeket. Elsősorban a súlyosabb, legalább ötévi szabadságvesztéssel büntetett bűncselekményeket utalja ide a törvényhozó, többek között a felségsértés, a hűtlenség, a lázadás súlyosabban minősülő eseteit, a „személyes szabadság elleni büntettet”, a gyilkosságot (ekkor még külön tényállás), a szándékos emberölést, halált okozó súlyos testi sértést, gyermekrablást, gyűjtogatást, rablást, megvesztegetést.¹⁹

Minden törvényszéknél tizenkét esküdttől és három bíróból álló esküdtbíróság került megszervezésre.²⁰ Az esküdtté válás feltétele sokban nem változott az 1867-es rendelethez képest: az a magyar „honos” férfi lehetett esküdt, aki legalább huszonhat éves és „az állam hivatalos nyelvét, Fiumében pedig az olasz nyelvet érti, azon írni, olvasni tud”.²¹ A szakasz következő részében tér ki a vagyoni vagy műveltségi cenzusra. Tehát ezen alapfeltételen kívül vagy „[...] húsz korona egyenes állami adónak megfelelő értékű vagyonnal bír, vagy 2. köztisztviselő, lelkész, a magyar tudományos akadémia tagja, tudor, okleveles tanár, mérnök, építész, hajóskapitány, gazdász, gyógyszerész, vegyész, erdész, bányász, tanító, sebész, állatorvos, továbbá az a ki a felsőbb művészeti vagy más felsőbb szakiskolát elvégezte, végül a ki a középiskolai záróvizsgát letette.” (ez a szabályozás emlékeztet a francia rendszerre, ahol az 1872-es módosítás után a 30 feletti politikai jogait gyakorló választó kerülhetett be, akivel szemben nem állt fenn kizáró ok [pl. írástudatlanság] és megfelelt egy általános erkölcsi minimumnak).²² A műveltségi cenzusnál látható, hogy jóval részletesebb a felsorolás, ám nagyjából felesleges is, hiszen a középiskolai záróvizsga letételének feltételével nagyjából átfogja az előtte található felsorolást, ami így jelentősen kiszélesedik a sajtóvétségi ügyekben eljáró laikusok bekerülési feltételéhez képest.

A két tagból álló összeíró bizottság által a kritériumok alapján összeállított alaplajstromot a polgármesternek, községi bírónak, vagy a kerületi elöljárónak kell közzé tennie június elseje előtt. A listára 15 napos észrevételezési határidő állt rendelkezésre. A minden év novemberében összeülő törvényszéki bírókból és három előzetesen megválasztott bizalmi férfitől álló bizottság hivatott az észrevételek kivizsgálására. Minden ülészak – melynek éves számát és idejét a törvény értelmében az igazságügy miniszter osztja be – előtt a törvényszék az elnök és két bíró részvételével tartott nyilvános ülésen sorsolja ki az évi lajstromból a harminc esküdtet és tíz helyettes esküdtet. Ebből a névsorból állt össze a szolgálati lajstrom. (Ezt Angliában grófságokként a heigh sheriff állította össze, Franciaországban a legfőbb hatalom képviselőinek volt ebbe komoly beleszólása). Az esküdtbíróság elnökének ezt a harminc ‘jelöltet’ kellett megidéznie a főtárgyalás napja előtt legalább nyolc nappal. Minden ügyre nézve külön, új esküdtszéket alakítottak a vádlott jelenlétében, oly módon, hogy „[...] az elnök által kijelölt bíró mindegyik nem kifogásolt esküdtnek külön papírszeletre irt nevét felolvassa és a bíróság asztalán lévő urnába helyezi”. A nem kifogásolt esküdtek közül a felek annyit utasíthatnak vissza (indoklás nélkül, úgynevezett ‘voir dire’

¹⁹ 1897. évi XXXIV. törvénycikk a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről, 15. §.

²⁰ IRK ALBERT: *A magyar büntető perjog vezérfonala*, Pécs, Pécsi Egyetemi Kiadó, 1931. 175.

²¹ 1897. évi XXXIII. törvénycikk az esküdtbíróságokról, 4.§

²² BADÓ ATTILA: *A francia esküdtszékekkel kapcsolatos dilemmák*, Szeged, 1999. 3–7.

eljárás), „[...] ahánnyal tizenkettőnél, illetőleg, [...] ezek számánál is több név van az urnában”.²³ Újdonság, hogy a vádlott egyedüli joga, a francia rendszerhez hasonlóan a visszautasítást gyakorolni, viszont ezt a jogát átruházhatja a védőjére.

Az esküdtszék megalakulása után történt az esküdtek és esetlegesen választott pótesküdtek megeskütése a tanú jelenlétében. Az eskü szövegében számos vita és ellenvetés ellenére helyet kapott, hogy az esküdtek a törvény értelmében határoznak.

A kibővített jogkörű *jury*-nek is megmaradt a közvetlen kérdésfeltevési joga a bizonyítási eljárás során, sőt a bizonyítási eljárás kiegészítése iránt is indítványt intézhettek a bíróság felé. A bizonyítás befejezése után a vádló javasolta az esküdtekhez intézendő kérdéseket. Ezeket a bíróság elnöke olvasta fel, a vádlott és a védő pedig indítványozhatta kiegészítésüket vagy további kérdések feltételét. A kérdéseket ezekben az eljárásokban is úgy kellett feltenni, hogy arra csak igennel vagy nemmel lehessen válaszolni. A főkérdés a vádlott bűnösségét hivatott eldönteni, mind a tény, mind a jogkérdés tekintetében. A ténykérdés arra irányult, hogy a vádlott a vád alapjául szolgáló bűncselekményt elkövette-e, a jogkérdés pedig, hogy megalapítja-e a tett a vádbeli bűncselekményt. Emellett lehetőség nyílt kiegészítő kérdések feltételére. Az egyik legtöbbször vitatott ilyen kérdés a beszámíthatóságot kizáró ok önálló kérdésbe foglalása, amelyet csak akkor szerkesztettek külön, ha az túlságosan bonyolulttá tette volna a főkérdést, egyébként a törvényszöveg javasolja lehetőleg a főkérdésbe foglalását.²⁴

A kérdések felolvasása után a már ismert elnöki ‘resumé’ következett, mely az „[...] általuk megoldandó jogi kérdéseket, az alkalmazandó törvényeket [...] végül a feltett kérdéseket” magyarázta. Azonban a törvény világosan kimondja, hogy a bírónak nem szabad véleményt nyilvánítania a bizonyítás eredményéről, illetőleg a bizonyítékokat sem mérlegelheti.²⁵ A fejtegetés után vonulnak vissza az esküdtek a tanácskozótermükbe, ahol a főkérdésben hétnél több szavazat kimondása esetén állapíthatják csak meg a vádlott bűnösségét. A többi kérdésben elegendő az egyszerű (tehát hatnál több) többség. Az eredményt az esküdtek elnöke a kérdések és a rájuk adott válaszok felolvasásával közli a tárgyaláson, de a szavazatok arányáról nem szólhat (a főkérdésnél is csupán annyit közölhet, hogy hétnél több szavazattal hozták).

A bíróságnak korrekciós joga (az angol mintát alapul véve) abban az esetben van, ha úgy vélik, hogy az esküdtek a kérdésben hézagos, ellentmondó ítéletet hoztak, ekkor felhívhatják őket a kijavítására vagy kiegészítésére. De ez csak felhívás, nem lehet utasítás.²⁶

A következő szakaszban (371.§) hozza a törvény a legtöbbször vitatott rendelkezését: „Ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki és a bíróságnak valamennyi tagja arról van meggyőződve, hogy az esküdtek az ügy lényegében a vádlott sérelmére tévedtek; a bíróság a további eljárást felfüggeszti és az ügyet, indoklás nélkül ho-

²³ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról, 344. §

²⁴ IRK i. m. 168.

²⁵ ROSENBERG KÁROLY: *Az esküdtek útmutatója*. Arad: Muskát Miksa Könyvnyomdája, 1899. 41.

²⁶ IRK i. m. 175.

zandó határozattal, a legközelebbi ülészak esküdtbíróvá el utasítja.” De erre csak az ítélethezatalig van joga. Ez a kitétel hasonlít az angol ‘verdict de novo’ eljárásra.

Ha egyéb körülmény nem zavarja és az esküdtek bűnösnek mondták a vádlottat, a bírók dolga megállapítani az esküdtek kijelentése szerint elkövetett bűncselekményre a büntetést. Tehát feladatuk a büntetési tétel megállapítására korlátozódik. Fontos újítás, hogy az esküdtszék ítélete ellen a fellebbezés lehetőségét a törvény teljes egészében kizárja.²⁷

A Bűnvádi perrendtartás (BP) 1900. január 1-jén lépett hatályba, ám már ezt megelőzően nagy közérdeklődésre és tudományos fejtegetésekre adott alapot. Az esküdtszékről szóló fejezetét vegyes értékelések övezték. Általánosságban elmondható, hogy a gyakorló jogászok többnyire negatívan, a tudomány emberei pedig pozitívan nyilatkoztak róla. Az elméleti összecsapások érezhetően a négy legfőbb pont körül csoportosultak nevezetesen a kiválasztás alapja, a kérdésfeltevés, az enyhítő körülmény és a perorvoslat kérdésében.

IV. Érvek az esküdtzék mellett és ellen a gyakorlat tükrében

Az esküdtzék fél éves működésnek évfordulóján készített összegzést a Jogtudományi Közlöny egyik munkatársa,²⁸ ám összefoglalás helyett inkább csak a támadások hátrításának nevezhetnénk ezt a vezércikket. Leginkább az új törvény, új helyzet, új viszonyok hármásával próbálja felmenteni az újonnan bevezetett intézmény akadozó munkáját. Arra hivatkozik, hogy „[a]z újonnan kinevezett szakbíró [...] szintén elkövet egy-egy hibát”. Ráadásul, amíg a szakbíró tévedése a vádlott hátrányára történik, addig az esküdteknek ilyen tévedést aligha lehet a szemükre vetni, mivel az esküdtek hibája az intézmény helytelen szervezetéből adódik.

Az intézmény három éves működése után újabb összegzést közölt a Jogtudományi Közlöny, ezúttal Finkey Ferenc tollából, aki igen pozitívan értékelt a *jury* eddigi munkáját.²⁹

Kiemelte, hogy a fellebbezés kizárásával lényegesen rövidültek az eljárások, ami –véleményem szerint – rendkívül örvendetes tény, ha eltekintünk attól, hogy a kétfokú fellebbezés lehetőségének kizárása, és az esküdtek ítéletének kvázi azonnal jogerőssé válása milyen következményekkel jár, ha – horribile dictu – a felmagasztalt esküdtszék esetleg téved.

Ha pedig hibát is talál Finkey az esküdtzék működésében, azt is pusztán az anyagi jogszabály hiányosságának tekinti. Az esküdtzék működése az elfogadott rendszernek elvi hibáira, illetőleg gyakorlati hátrányira is felhívta a figyelmet. De szerinte ez is csak jót tehet, hiszen ezzel alkalom nyílik a hiba kiküszöbölésére. (Itt hívnám fel ismét a figyelmet a törvény ellenében végzett folyamatos „igazságszolgáltatás” áldásosnak nem igazán nevezhető hatására).

²⁷ MIESS GUSZTÁV: A királyi törvényszék mint esküdtbíróság által megállapított az esküdtekhez intézett kérdések (1900–1905). Budapest: Szidon József Nyomdája, 1905. 60–61.

²⁸ Az esküdtzéki intézmény ellen. *Jogtudományi Közlöny*, 1900. 27. szám, 209.

²⁹ FINKEY FERENC: Tanulmányok esküdtbíróságaink három éves működéséből. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 11. szám, 94–95.

Cikkének folytatásában³⁰ pedig éppen, hogy előző érveit dönti meg, mondván: az esküdtek korántsem tévedhetetlenek, verdiktjeik lehetnek ugyan hibásak, ám csak a kiemelt érdeklődés miatt kapnak nagyobb visszhangot, mint a szakszabó tévedése esetén. Itt azonban megint felmerül annak a ténynek a figyelmen kívül hagyása, hogy míg a szakszabó tévedésének korrigálására lehetőség volt, az esküdtek ítéletével szemben a jogorvoslat lehetőségét kizárták. Erre is megvan Finkey válasza: az esküdtek hibájáért végső soron ismét csak a szakszabó felel, hiszen a kioktatással lehetősége van abba az irányba terelni a laikusokat, amerre ő helyesnek gondolja, ha nem javítja a hibát, ki más lenne a felelős?

Itt nézetem szerint feltehető a kérdés: ha a szakszabó ítél és végső soron az ő felelőssége az esküdtek döntése is, nem lenne egyszerűbb és gyorsabb a laikus 'döntés' egyszerű mellőzése az eljárásból?

Írásának harmadik részében³¹ érkezik „az okok királynéja”-hoz, a kérdésfeltevés problémaköréhez. Egyrészt a túlságosan jogászai megfogalmazást kifogásolja, mely még a szakképzett szemnek is bonyolult lehet esetenként, másrészt a kérdések tartalmával sem ért egyet. A kérdésnek szerinte bizonyítás és bűnösség körében kell maradnia, és nem szabadna kiterjeszkednie a minősítésre, ami egyértelműen szakszabói feladat. A gyakorlat viszont pont az igazolta, hogy az esküdtek, megjedvén az ítélet súlyosságától, inkább felmentésre szavaztak, mintsem a bíróra bízzák, hogy a széles skálán mely tételt választja.

Az esküdtek helyzetének könnyítésére javasolja minél kevesebb kérdés feltételét, a beszámítást kizáró okra nézve is azt írja elő – a Bűnvádi perrendtartással egyetértve –, hogy az lehetőleg a főkérdésbe legyen foglalva.

Finkey ezen cikksorozatától és saját gyakorlati tapasztalataitól indítva ragadott tollat dr. Kármán Elemér szombathelyi ügyészségi aljegyző a témában, akinek célja ezzel – saját bevallása szerint –, „[...] néhány árnyoldalával foglalkozni annak a képletnak, melyet a tudós tanár úr szerény nézetem szerint felette rózsaszínű világitásban tárt elénk.”³²

Finkey azon érvét, miszerint az esküdtek közreműködésével lezajló eljárás hosszadalmasabb ugyan, de alaposabb azzal cáfolja, hogy a kérdésfeltevés, a formalitások a rengeteg vád- és védbeszéd elhúzódnása miatt a tanúkihallgatások és a bizonyítási eljárás rövidül le, minek következtében az esküdtek nem kaphatnak valós képet az ügyről.

A szakszabóság felelősségét a kérdésfeltevési hibáknál ő is elismeri (előfordult olyan eset, amikor az esküdtek három-négy órai tanácskozás után azt kérdezték az elnöktől, hogy ha fel akarják menteni a vádlottat, igennel vagy nemmel kell-e felelniük), ám a kérdések ekkorra már sablonná váltak, mivel azonos bűncselekményeknél

³⁰ FINKEY FERENC: Tanulságok esküdttbíróóságaink három éves működéséből II. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 12. szám, 101–102.

³¹ FINKEY FERENC: Tanulságok esküdttbíróóságaink három éves működéséből III-IV. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 13. szám, 112–113.

³² KÁRMÁN ELEMÉR: Tanulságok esküdttbíróóságaink három éves működéséből. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 34. szám, 281–284.

azonos kérdést alkalmaznak, illetőleg a mindenütt elterjedt, szakirodalmi kérdésmódot alkalmazták. Hibás verdiktek pedig ennek ellenére születtek, nem lehet tehát a kérdést feltevő bírót hibáztatni.

Az elnök felelősségének kérdésében ismét visszakanyarodik a kevésbé lényeges eljárási elemek túlterjeszkedésének kifejtésére. Ugyanis a vádlót s különösen a védőt elfogó szereplési vágy képtelenül hosszú és meglehetősen színpadias perbeszédeket szül a vádlott körül „[...] ki már őszintén vágyakozik a fegyházba, »hol több a szalonna, mint a fogházban a kenyér« [...]”.

Miután a vádlott és védő az esküdteket már kifárasztotta, sor kerül az elnökre, aki a felmerült kérdéseket csak elméletileg és nem a konkrét esetre nézve cáfolhatja. Az ő előadása tudományos, amely az előtte szólókhoz viszonyítva vagy túl száraz, s ez által kevésbé megjegyezhető a laikus fülnek, vagy pedig hasonló módon ’népszerű’, mint a perbeszédék az esküdt csak a lényegtelen dolgokat fogja megjegyezni belőle. Kármán tapasztalata az, hogy az esküdtek a bizonyítás adatait egyébként sem jegyzi meg kellően.

Finkey érzelmes hangvételi cikkére reagált a szakmát védendő Pazár Zoltán is.³³ Leszögezi, hogy téves az a feltételezés, miszerint minden bíró eleve ellensége lenne az esküdtszéknek. Ők az esküdteket támogatni, a szükséges felvilágosításokat megadni igyekeznek. És – mint ahogy Finkey is megjegyezte – értelmetlen próbálkozás lenne, hiszen a jogszabály módosítása úgyszemint várható a közeljövőben. Ennek ellenére feltárja a gyakorlati ember szeme által tapasztalt hibákat, amelyek építő jelleggel szolgálhatnak az esküdtszéki rendszer tökéletesítésében.

Első észrevétele a kezdeti lelkesedés „lelohadása”. Ezt egyrészt a társadalmi különbségekkel magyarázza („Főuraink idegenkednek tőle, talán derogál nekik cipész-polgártársaikkal egy padban ülni”), másrészt a jelentős jövedelem-kieséssel, mely szintén nem kedvez a vállalkozó szellemnek.

A BP. előírásának – miszerint a beszámítást kizáró okot lehetőleg a főkérdésbe foglalják – gyakorlati lehetetlenségét azzal támasztja alá, hogy azzal már túlságosan bonyolulttá válik a kérdés. Szerinte pusztán azért fogalmaz így a törvény, mert az a vádlottra nézve előnyösebb, mint a külön kérdés, ugyanis a főkérdés a bűnösségre irányul, és csak nyolc kedvezőtlen szavazat esetén dől el a terhelt hátrányára, míg különkérdés esetén egyszerű szótöbbség dönt, tehát hét szavazat elegendő a beszámítást kizáró ok elvetésére.

Dr. Szász János elnökként szerzett tapasztalatai alapján összegezte a védők hozzáállását a kérdések feltevéséhez:³⁴ „Minél szigorúbb a kérdés, annál jobb a védőre nézve, mert a legszigorúbb büntetésre szólót úgyse mondja ki az esküdt, tehát kényszerítve van felmenteni a vádlottat.” Ez a megállapítás pedig rávilágít az eljárás súlyos és kijátszható hézagokat hagyó hibáira.

Egyre többször merült fel az úgynevezett. ‘paraszt-esküdtszék’ problémája is, vagyis az a kényes kérdés, hogy egyrészt a kisebb városokban a műveltség alacsonyabb szintje miatt általában parasztemberek töltik meg az esküdtek padsorát, illetőleg a

³³ PAZÁR ZOLTÁN: Esküdtbíróságaink működése. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 44. szám, 365–366.

³⁴ SZÁSZ JÁNOS: Az esküdtbírószági rendszer hiányairól. *Jogtudományi Közlöny*, 1904. 11. szám, 80–81.

visszavetési jog révén az értelmiségi réteg általában kiesik a védő indítványára s ezáltal megint csak az alacsonyabb műveltségi szinten állók kerülnek be. Felmerül a kérdés, hogy egy bűneset tényállásának elbírálásához elegendő-e a jól bevált 'józan paraszti ész'? Kétségtelen, hogy szükséges, de nem kizárólagos: vagyis nem feltétlenül jó, ha tizenkét mezőgazdaságban dolgozó ember dönt példának okáért egy olyan ügyben, ahol a halált okozó testi sértést kell elhatárolni az emberöléstől.

Az 1904-es év nagy port kavart felmentése, nevezetesen Eremits Pál országgyűlési képviselő gyilkossági ügyének ítélete, pedig pontosan az előző felvetés cáfolata. Ugyanis érdemes az esetből kiemelni, hogy az esküdtszék tagjai városi polgárok voltak. Tehát nemcsak az ügy jellemző, hanem a *jury* is típusa annak a legnagyobb magyar esküdtszéknek, amelyre a törvényhozó gondolt, akkor, amikor az esküdttörvényszék intézményét beillesztette a jogrendünkbe.³⁵

Ezen felül az esküdtek a vagyonos rétegből kerültek ki, amely épphogy a sértetteknek kellett volna, hogy kedvezzen néhai kereskedő lévén. (Nagykikindáról rakták át az ügyet Szegedre, hogy még véletlenül se kerüljön olyan a *jury* tagjai közé, aki esetleg pénzügyi nézeteltérésbe keveredett a sértettel)

„A vallás és nemzetiségi kérdés sem adhatott alapot a kifogásra ugyanis az áldozat és a két tettes ugyan azon körökhöz tartozott. Végezetül a tettet olyan kegyetlenséggel és annyi tervszerűséggel követték el, hogy a megfontoltság és »vad érzület« nem eshetett kétség alá” – foglalja össze a cikk írója.

Eremits Pál nagyon gazdag ember hírében állott, vagyonát a sajtó kétfélmillió koronára becsülte. Azonban a nagykikindai közvélemény egyöntetűen gátlástalan, uzsorás haszonlesőnek tartotta, aki sok ellenséget szerzett az évek során.

A terheltek (Sibul Mladen és Sibul György) beismerték, hogy ők ölték meg lesből támadva Eremits Pált január 5-én, fényes nappal, tanúk jelenlétében. Az elkövetéshez vasbotot és kifejezetten e célra beszerzett revolvért használtak, amelyekkel agyonverték, majd lelőtték a képviselőt. Az indító okuk: apjukat, Sibul Prókát forgatta ki vagyonából Eremits, s az éveken át tartó pereskedés elvesztése miatt követték el a gyilkosságot.³⁶

Védőjük tanácsára, a tárgyaláson már azt vallották, hogy csak megijeszteni akarták a sértettet, a körülmények alapján azonban világos volt, hogy a szándék nem megremítésre, hanem határozottan és korábban eltervezetten ölésre irányult. Az is nyilvánvaló volt, hogy teljes belátási képességgel, tervszerűen cselekedtek a cselekményt megelőző italozás ellenére (ez azért lényeges, mert a kor joggyakorlata még bűnösséget kizáró elmezavarként értékelte az alkoholos állapotot).

A tanúk meghallgatása után a perbeszédék következtek. A vádló – számítva arra, hogy Eremits jelleme ellenszenvet válthat ki az esküdtekből – felhívta a *jury* figyelmét arra, hogy nem állhat a törvény felett, és nem csupán a lelkiismeretüknek vannak alárendelve, hanem a jogrendnek is. A védő perbeszédében a hangsúlyt a beszámíthatóság kizárására és Eremits uzsorapereire fektette.

A bizonyítás befejezése után a bíró megszövegezte a kérdéseket, melyekből összesen huszonegyet tett fel az esküdteknek. A kérdések egyik része a cselekmény

³⁵ KENEDI GÉZA: A szegedi verdict. *Jogtudományi Közlöny*, 1904. 27. szám, 217–219.

³⁶ ANTAL i. m. 268.old.

minősítésére (szándékos emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, halált okozó súlyos testi sértés), másik része a bűnösségre vonatkozott.

Az esküdtek arra a kérdésre, hogy elkövették-e a vádlottak a terhükre rótt cselekményt igennel feleltek. Azonban a bűnösség kérdésére az erős felindulásra hivatkozva feleltek nemmel, s ezzel azt fogadták el, hogy az elkövetők nem voltak beszámítható állapotban a cselekmény elkövetésekor. A bíró ezután – nem tehetvén mást – meghozta az ítéletet, melyben felmentették Sibulékat. (Az ügyész pedig anyagi semmisségi panaszt nyújtott be.)

Természetesen ez az ítélet erősen megosztotta a közvéleményt. Egyesek –mint például Kendi Géza – szerint ez még mindig az esküdtszék létjogosultságát példázza, hiszen az ellenzőknek hozzá kell szokniuk, hogy a törvény alkalmazásának van olyan módja is, melyet sem az iskolában nem tanítanak, sem pedig precedensek segítségével nem lehet érteni, és ami mégis igazság, noha homlokegyenest ellenkezik a hivatalos megszokással.³⁷ Vagyis értelmezhetjük ez úgy is, hogy ugyan jogszabálynak nem megfelelő, de azért jogos ítélet született.

Szerinte az ítélet reális, mert: „Ahol az állam nem képes polgárait megvédeni sőt a jogrend maga segíti elő az ilyen jogtalan cselekedetekből élő egyén sikereit, vagy éppen őt még a többiek felé emeli: ezen a területen a jog uralma maga is hiányozván a visszatörő cselekmény csak névleg bűncselekmény, de valósággal a joguralom érvényesülése, amiben minden állampolgárnak közös haszna és érdeke van.” Ez volt nagyjából az ősközösségek és a szemet szemért elv alkalmazásának korában a helyes nézőpont. Ám, véleményem szerint, érdemes észrevenni, hogy nem véletlenül haladtuk meg a jogérvényesítésnek ezt a formáját. Erre a cikkre reagálva tör ki Dr. Heimann Jenőből az egyszerű, legszembeötlőbb kérdés: „Az esküdtek az emberölésben bűnösnek mondják ki a vádlottakat, de nem számítják be a tettüket?!³⁸ Ó arra helyezi a hangsúlyt: vajon nem marad-e ilyen ügyekben az esküdt, aki például egyébként kereskedő, kereskedő, a cipész legény, cipész legény, egyszerűval az esküdt bíró helyett: ember? Nem magát látja-e az ügyben? Nem fél-e esetleges marasztalás esetén az elítélt bosszújától? Szerinte nincs törvényes biztosíték, mely az esküdtet ítélethozatala alkalmával az igazsághoz kötné. Belső meggyőződésének ad kifejezést és a szubjektív elemek uralkodnak döntéshozatalánál. Végül a Bűnvádi perrendtartás 371. §-ának³⁹ – mely a bíróság felfüggesztési jogát biztosítja az esküdtszék bűnösséget kimondó ítéletével szemben – módosítására tesz javaslatot: a sérelme helyett az előnye szót kell beilleszteni. A javaslat érthető és célszerű, azzal a kitétellet, hogy a szűkítés teljes elhagyása lett volna célszerű a szövegből. Azonban nem sokat változtat az alapvető helyzeten, hiszen még akkor is csak az esküdtszék bűnösséget kimondó határozata esetén beül ad szabad mozgásteret, amely – példának okáért – a szegedi ítéleten sem változtatott volna sokat.

³⁷ KENEDI i. m. 217–219..

³⁸ HEIMANN JENŐ: A szegedi verdict. *Jogtudományi Közöny*, 1904. 29. szám, 238–239.

³⁹ 1896. évi XXXIII. tc. (BP) 371. § Ha az esküdtszék a vádlottat bűnösnek mondta ki és a bíróságnak valamennyi tagja arról van meggyőződve, hogy az esküdtek az ügy lényegében a vádlott sérelmére tévedtek; a bíróság a további eljárást felfüggeszti és az ügyet, indokolás nélkül hozandó határozattal, a legközelebbi ülészak esküdtbírósa elé utasítja. Ily határozat csak hivatalból és csak az ítélet kihirdetéséig hozható. A feleknek nincs joguk azt indítványozni. Ellene perorvoslatnak nincs helye.

Az esküdtek azonban ellenpéldát is szolgáltatottak a túlzott humanizmust kifogásolóknak: az alábbi esetben az esküdtszék ítélt szigorúbban az általánosan elvártnál.

Ebben az esetben is a BP. 371. §-án van a hangsúly. A marosvásárhelyi bíróság elé került ügyben⁴⁰ a ténykérdés vitás volta miatt alkalmazta a bíróság a 371. §-t. Oláh János vádlott tárgyalásán két csendőr azt vallotta, hogy előttük a terhelt önként beismerte tettét, miszerint ő Molodván György, Oláh György és Oltyán György este 9 óra körül együtt haladtak az utcán s mikor Oláh György telkéhez értek, „dobások érték őket”, egy „dobás” pedig Oltyán Györgyöt eltalálta. Így vallott a tanú, Oláh György is. Mindketten azt vallották, hogy a csendőrök fenyegették és bántalmazták őket, se e kényszer hatására vállalta magára Oláh György az elkövetést. A sértett vizsgáló bíró előtti vallomása szerint őt a vádlott hátulról egy karóval megütötte. Ezzel szemben hét tanú egybehangzóan azt vallotta, hogy a sértett előttük kijelentette, hogy valaki a puszta telekről dobta meg, és hogy ki, azt nem tudja, mert a sötétben nem láthatta. Kérdésükre pedig, hogy vajon nem társai valamelyike bántotta-e, határozottan nemmel felelt. A csendőri jelentés szerint a nyomozó csendőrök előtt a sértett szintén úgy nyilatkozott, nem látta, hogy ki bántalmazta.

Két újabb tanú vallotta, hogy amikor meglátogatták a sértettet, az elmondta nekik, hogy a csendőrök vallatták, ám ő nekik is csak azt mondta, hogy nem emlékszik, amire az őrsvezető e szavakkal rivallt rá: „[...]»hogyne tudnád te, marha, mikor már tudjuk, hogy Oláh János volt!«”. Végül öt tanú igazolta, hogy a nyomozó rendőr egy darab fával a kezében vallatta, lökdöste, sőt torkon is ragadta a vádlottat. (Mellékes érdekes kérdés lehet, hogy mennyire illeszthető ez be a szabályszerű eljárás fogalmába)

A királyi ügyész erélyes hangú beszédében kérte a vádlott elítélését, mire az esküdtek ki is mondták bűnösségét. A törvényszék azonban a következő határozatot hozta: „Mivel a bíróság minden egyes tagja arról van meggyőződve, hogy az esküdtek a vádlott sérelmére tévedtek, a bíróság további eljárást a BP. 371. §-a alapján felfüggeszti s az ügyet a következő ülészak esküdtbírósága elé utasítja.”

Láthatjuk tehát, hogy a 371. § eredeti formájában is eredményesen alkalmazásra került, ám az is nyilvánvaló hogy az eset éppen azért kapott ekkora figyelmet, mert kirívónak számított a kitétel alkalmazása.

1903 után egyre több probléma ütötte fel a fejét az esküdtszéki eljárások során, s ezzel párhuzamosan egyre több kritika is napvilágot látott működésükkel kapcsolatban.⁴¹ Vargha Ferenc 1905-ben, ötrészes cikksorozatában a laikus ítélkezés lélektani problémáit elemezte behatóan.

„Az igazságszolgáltatás csak akkor nyugszik szolid alapon, ha minden azzal kapcsolatos kérdés szakértő által döntetik el.”⁴² Tehát ez alapján feltételezhetjük – érvel Vargha – a laikus elemet azért vonták be az igazságszolgáltatásba, mivel a legsúlyosabb eseteken jobb szakértő, mint a jogász. A szakértővé válásban szerinte három

⁴⁰ Jury és szaktanács. (BP. 371. §.) *Jogtudományi Közlöny*, 1904. 13. szám, 105–106.

⁴¹ Vö. RÓNAI ZOLTÁN: *Az esküdtszék kérdése és a magyar esküdtbírósági reform*. Budapest: Politzer Zs. és Fia, 1913.

⁴² VARGHA FERENCZ: *Az esküdtszék*. *Jogtudományi Közlöny*, 1905. 13. szám, 105–106.

szempont az irányadó: jogászi tudás, pszichikai, logikai képesség (ami a ténymegállapítás kifogástalansághoz kell), illetőleg, hogy az ítélet technikájánál fogva alkalmas legyen a felülvizsgálatra.

A laikus elemtől nem várhatunk el jogászi tudást. Az eredeti francia 1791-es, 93'-as, 95'-ös és 99'-es törvényekre hivatkozik, amelyek még azon egyszerű instrukciót adták, hogy a laikus ténykérdésben, a bíró jogkérdésben dönt. Aztán ez torzult el úgy, hogy a jogkérdést is a *jury* elé utalják, mondván, minden esetben nem lehet a kettőt elválasztani. Kérdés, hogy jó megoldást választottak-e az esküdtszék hatáskörének szélesítésével, nem lett volna esetleg célszerűbb a másik út választása, vagyis a „szakértő” tanács erősítése és revízió lehetősége.

Rákérdez, hogy ha mindenhol szakszerűséget várunk el, a polgári perekben éppen úgy, mint a közigazgatásban, sőt a társadalom minden területén, akkor miért ez az idegenkedés a bíró szakértelmétől: miért veszedelmesebb egy bíró szaktudása, mint – példának okáért – egy orvosé?

Az 1874. évi XXXV. törvénycikk 39. §-át hívja segítségül érve alátámasztásához. Azaz: „[...] zugírászatot követ el, aki anélkül, hogy ügyvéd lenne, a felek bíróságok vagy hatóságok előtti képviselétét üzletszerűen folytatja.” A zugírász pedig még csak nem is dönt az ügyben, a törvény mégis bünteti azt, aki kontárkodik. Hasonlóképp bünteti a törvény a kuruzslót, és nem azért, hogy az orvosok megélhetését jobban biztosítsa, hanem a szakszerűtlen tevékenység következményeitől próbálja óvni a társadalmat. Egyedül a bíraskodás az a terület tehát, ahol nincs számúzve a dilettantizmus, hanem ellenkezőleg az állam pénzbírság terhe alatt szorítja az ahhoz nem értő polgárokat a bíraskodásban való részvételre.

Az esküdt bármilyen tudatlanul ítél, nem tartozik felelősséggel, sőt: ítélete még csak nem is bírálható felül.⁴³

A cenzusról pedig az a véleménye, hogy jó, hogy van, de nem sokat ér, a jogi képzettséget pedig egyáltalán nem pótolja. Sőt még értelme sem sok van, hogy valaki 20 korona állami adóval lehet laikus bíró 19 koronával pedig már nem.

További hiányosságként értékeli, hogy a laikusok nem szerzik meg a bírák szakképzettségük és gyakorlatuk alatt és azzal együtt fokozatosan elsajátított speciális, jogász-gondolkodásmódot.

Azzal sem ért egyet, hogy a laikus bíraskodás által jobban terjed a jog ismerete a közemberek között, hiszen a bíraskodást iskolának használni nem szabad, és nem is arra való.⁴⁴

Az igazságosság kedvéért, azonban legfőbb előnyéről is számot ad, ami szerinte a kormánytól való függetlenségben rejlik. Jehringet idézve azonban rávilágít ezen érv tarthatatlanságára: „[...] »ha a bíró eszménye kizárólag a kormánytól való függetlenségben állana, ideálisabb intézményt az esküdtszékénél képzelni sem lehetne.«” De ez nem elegendő, ugyanis számos más fórum van, melynek hatásától tartani lehet, például a közvélemény, a sajtó, az esküdt szűk környezete, sajtó előítéletei mind alapot adnak a befolyástól mentes ítélet meghozatalának megdöntésére.

⁴³ VARGHA FERENCZ: *Az esküdtszék II. Jogtudományi Közöny, 1905. 14. szám, 114–117.*

⁴⁴ VARGHA FERENCZ: *Az esküdtek kézikönyve.* Budapest: Grill K., 1899., 38.

Korát meghaladó, gondolattal zárja érvelését: abszurd ilyen dolgoktól félni, mivel egyrészt akkor kellene ilyentől tartani, ha a kormány valakit politikai okból akarna elítélni vagy felmentetni és ezt a kormánytól felsőbb pozícióba való kinevezését remélő bírónál próbálná elérni. Külön-külön nem fordulhat elő a két eset, csak egyszerre, másrészt az ezt meglépő kormány nagyjából politikai öngyilkosságot követne el.

Ha pedig nem politikai az ügy, akkor még oka se lehet a kormánynak a befolyásolásra. Tehát hiányzik „belőlük az az érdek, ami az igazságszolgáltatás megmegtévezésének motívumául szolgálna”. Már ekkor jól meglátja, hogy „[...] ha majd olyan napokat virrad a társadalom ahol a bűnök nagyrésze politikai motívumokra vezethető vissza: akkor, amennyiben autokratikus irányu a hatalmi tultengés, egészen bizonyos, hogy ilyen időkben az uralmon lévő hatalomnak első dolga lesz a liberális intézményeket eltörölni; áldozatul esik a sajtószabadság, alkotmányosság, parlamentarizmus és esküdtszék egyaránt”

A ténymegállapítás terén kialakult vitában a szakbírák megállapításának megbízhatóbb voltát igyekszik bizonyítani.⁴⁵ Lélektani szempontból közelíti meg a kérdést, mivel a mérlegelési szabályokat teljesen kivették a Bűnvádi perrendtartásból.

A figyelem és emlékezet logikáját Ribot észrevételeit felhasználva osztja természetes és mesterséges figyelemre, megállapítva, hogy a laikusoknak csak effektív alapon fejlődő, érzelmi ráhatás függvényében alakuló természetes figyelmük van. Ezért hat rájuk jobban a vád és védőbeszéd s ezért lehetséges, hogy a szárazabb fejtegetés alkalmával még az is megesett, hogy a tárgyaláson elaludtak. („Már a lelke sem kell a tárgyaláshoz, elég ha a teste ott van!”) A szakbíró ezzel ellentétben a már említett, elsajátított jogászai gondolkodásnak köszönhetően ösztönszerűen a lényegyet kiragadva figyel. Például, ha hallja, hogy gyilkosságról van szó, folyton arra mutató bizonyítékokat keres. Tehát, ha a főtárgyalás sok képzetet is tár eléje, jogi tudása mozgásba hozza akaratát, mely figyelmét a lényeges körülményekre összpontosítja. S minél gyakorlottabb, annál rövidebb idő alatt szelektálja az agya az irreleváns adatokat, ennélfogva rövidebb idő alatt hozza meg ítéletét, de alaposabban.

A nem „judiciosus” bíró ellenben „[...] olyan, mint az éhes czápa, mely mindent fölfal [...]”. Tehát a laikus is tisztában van vele, hogy a bizonyítékok alapján kell ítélnie, de hogy melyik a lényegtelen s melyik nem, annak már nincs tudatában.

Ellentétes ezzel Friedmann Bernát véleménye, aki a laikusok előnyeként értékeli, a tapasztalatlanságot, hiszen olyan ez, mint amikor a „[...] falusi ember, ki egy éven át egyszer-kétszer rándul a városba, s akkor színházba megyen, az előadott darabot oly feszült figyelemmel fogja végighallgatni, hogy képes leend nemcsak az egész cselekményt elmondani, de az egyes jeleneteket is híven megjegyzi magának”. A bírák figyelme viszont annál rövidebb idő alatt kimerül szerinte, mert éveken át a „[...] legkülönfélébb drámák gördülnek le előttük, úgyhogy idővel eltompul figyelőtehetségük s az egyes ügyeket alig képesek már a szükséges éberséggel végighallgatni”.⁴⁶

Vargha ellenben azt állítja: a laikus bírónál az érzelmeket fékező s ellenőrző folyamat teljesen hiányzik De még az eljárást lelkiismeretesen figyelemmel kísérő es-

⁴⁵ VARGHA FERENCZ: Az esküdtszék III. *Jogtudományi Közlöny*, 1905. 15. szám, 124–126.

⁴⁶ FRIEDMANN i. m. 139.

küdt figyelme sem szakértői: nem a törvénnyel összekapcsolt tudásból indul ki, forrása csupán érzelmi alapú.

Az esküdti ítélkezés lélektanában lényeges momentum még a „szuggesztibilitás”.⁴⁷ A szakbírónak döntésekor rendelkezésre áll emlékezete kiegészítéseként a tanács tagjainak emlékezete, jegyzeteik és a főtárgyalási jegyző. Így nem csak a nem megbízható emlékezetére kell támaszkodnia. A szakbíró indoklásában számot ad a főtárgyalás eseményeiről, tehát emlékezetét reprodukálja, aminek meg kell egyeznie a főtárgyalás adataival. Az esküdteknek ellenben csak emlékezetük áll rendelkezésre illetőleg esküdtársaik emlékezete, a perből csak a BP 364. §-a szerint felolvasott iratokat kaphatják meg, nem jegyzetelhetnek. Akármennyire köteleességtudóak az eseményekről teljes egészében számot adni nem fognak tudni.

Az ügyvédek elbeszéléseiből is az derül ki, hogy ők is azokat igyekeznek megnyerni, akik még hezitálnak, esetleg ellenszenveznek a vádlottal, néha pedig elég egy-két vezéregyén megnyerése és a többi követni fogja őt.

Am nemcsak a perbeszédnek van hatással az esküdtekre, hanem a bíró intézkedései, közbeszólásai, határozatai is, gyakran pedig már eleve politikai, nemzetiségi esetleg vallási előítéletekkel övezve ül be a padba. „S ezen melegágyak kiváló kertésze: a sajtó.” Ha csak egy szemernyi visszhangja is van a közvéleményben az ügynek az esküdt is ítéletet alkot az ügyről, mint többi közember-társa, és amikor határoz, nem tudja magát e szuggesztív hatás alól kivonni. Vagy azt is kérdezhetnénk: mi az értelme a visszavetési jognak? Minden rezukáció azt a gondolatot fejezi ki, hogy az esküdt antipátiával viseltetik a vádlott iránt, tehát nem tud tárgyilagosan itélni. De mi a gondolata a védelemnek azokkal kapcsolatban, akiket bent hagy? Hogy igazságos emberek és a bizonyítékokat alaposan mérlegelik? Sokkal inkább az, hogy azon érzelmek hozzák mozgásba, melyek a vádlott mellett szólnak, tehát hasonló érzelmi alapú döntést remélek tőlük, mint ami alapján a másikat elvetették.

Egy ember sem mentes a benyomásoktól eredendően abból, hogy más emberekkel napi kontaktusban áll. A bíró sem, csak amíg neki indokolnia kell a hozott ítéletét, a bizonyítékokat tárgyilagosan mérlegelve, addig az esküdt nem indokol, nem is indokolhat, így minden felelősség nélkül alapíthatja ítéletét érzelmekre. Ezt az érzelmi túlsúlyt a befejező fejtegetés pedig nem képes ellensúlyozni (melynek egyébként is egyszerre kellett volna hatékonynak, néhány perces volta ellenére tartalmasnak, ugyanakkor bonyolult jogi műkifejezésektől mentesnek lennie).

A bíró már a főtárgyalás megnyitásakor, a vádirat felolvasásakor tisztában van a ‘factummal’, és az ehhez kapcsolódó jogi tényekkel, és ezekhez kacsolja a figyelmét. Tehát esetleg megoldást kínált volna, ha az esküdtek is a vádirat felolvasása után kapnak egyfajta kioktatást, hogy ennek fényében tudják fókuszálni figyelmüket. Vargha ezt azért veti el, mert „[...] annyi a jogász elme az országban [...]”, hogy minden esküdszékben felbukkan egy joghoz értő, aki vezeti társait. De akkor –vetődik fel a kérdés – mi szükség a többire? „Inkább lenne az kimondva – veti fel Vargha –, hogy az esküdt csak jogvézett ember lehet.”

⁴⁷ VARGHA FERENCZ: Az esküdszék IV. *Jogtudományi Közöny*, 1905. 16. szám, 131–136.

Összegezve megállapítja, hogy a jogkérdés eldöntését az esküdtekre bízni nem lehet, a ténykérdést pedig úgyszintén nem, mert ‘szuggesztibilek’ és az érzelmi elem uralkodik döntéseiken. A szakbíró is ember ő, is alá van vetve érzelmeknek, de nála legfeljebb a büntetés kiszabásánál érvényesül, az esküdtnél viszont itéletalkotó tényező, illetőleg a bíró indoklási kötelezettsége megállítja ‘érzelmi lavináját’, míg az esküdtnél nincs ilyen gát.

V. Az 1914. évi XIII. törvénycikk hatása az esküdtszéki eljárásra

A felmerülő gyakori hibák és egyre élesebb kritikák szükségessé tették az eljárás módosítását.

A Bűnvádi perrendtartás Novellája (1914. évi XIII. tv.) az esküdtbíróság előtti eljárásra és a semmisségi panaszra vonatkozó szakaszokat lényegesen megváltoztatta. Kétségtelenül érezhető átmenti jellege, mely a laikus bíróságtól a tiszta szakbírói eljárás felé vezet.⁴⁸ A Novella tulajdonképpen a Kúria kezébe adja az ellenőrzési jogkört, megfosztva az esküdtszéket a már eddig is elég halovány tévedhetetlenségi glóriájától.

A Novella a 35. szakaszának második bekezdése szerint: „[...] a királyi Kúria, ha az esküdtbíróság hatáskörébe tartozó ügyben arról győződik meg, hogy az esküdtek vagy az eljáró bíróság az ügy lényegében tévedtek” az ítéletet megsemmisíti, új eljárást rendel el és ezt az eljáró vagy más törvényszékre, esküdtbíróságra, illetőleg királyi ítélőtáblára bízta. Ilyen határozatot azonban a királyi Kúria csak hivatalból hozhat; a felek nem indítványozhatják.

Tehát a határozat alapja nem feltétlenül jogszabálysértés. Az általános megfogalmazás nyilvánvaló célja az volt, hogy a Kúria minden esetben megsemmisíthesse az ítéletet, ha az lényeges tévedést tartalmaz vagy azon alapul. A „lényeges tévedés” sincs egzakt módon meghatározva, ennek is ugyan az az indoka. Ezzel a kitételrel tulajdonképpen az esküdtszék végtagjait amputálta le a törvényhozó, „[...] mellyel olyanná vált, mint a nyomorék [...]”⁴⁹.

A módosítással kikerültek az esküdtek hatásköréből azok a minősített esetek, melyek közokirattal bizonyított tényeken nyugszanak, ahol tehát mérlegelésnek nincs helye, a beszámítást kizáró okok azon csoportja, amely megítélése speciális szakképzettséget igényel, végül a biztonsági rendszabályok alkalmazásának kérdései (mely szintén speciális, büntetőszociológiai ismereteket igényel).

Sokan félelmüknek adtak hangot a módosításban rejlő politikai kiszolgáltatottság esélye miatt. De a Kúria csak megsemmisíti a határozatot, az újbóli elbírálást ismét az esküdtek végzik, a ténymegállapítás továbbra sem tartozott a Kúria hatáskörébe.

A világháború kitörése 1914. után háttérbe szorította az esküdtszékek körüli jogelméleti vitát, s végül 1919. november 23-án, az eredetileg ideiglenesnek szánt 6898/1919. M.E. számú rendelettel szüntették meg magyarországi működését.

⁴⁸ VARGHA FERENC: Az esküdtbíróság tévedése. *Jogtudományi Közlöny*, 1914. (51. szám), 512–514.

⁴⁹ VARGHA (1914) Uo.

VI. Jelenkori kitekintés

Az esküdtbíróóság gondolata azonban nem tűnt el teljesen a magyar közéletből. A kérdést érintő érdekes aktualitás egy az Országos Választási Bizottságot (OVB) és Alkotmánybíróasztalt (AB) is három-három ízben megjárta népszavazás-kezdemenyezés, melyet 2005 novemberében nyújtottak be hitelesítés céljából az OVB-hez.⁵⁰ Az aláírásgyűjtő íven az alábbi szöveg állt: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a Magyar Köztársaságban a büntető ügyekben eljáró első fokú bíróságok ítéletüket megelőzően a vádlott kérésére a bűnösség vagy ártatlanság kérdésében hat természetes személyből álló esküdtszék döntését kikérje, amely döntés kötelező az ítélező bíróra” Az OVB a 43/2005. (XII. 1.) számú határozatában nyelvtani hibára hivatkozva kérte az Alkotmánybíróóság felülvizsgálatát (az összetett mondat egyik részében a többes számú alanyhoz [„bíróóságok”] egyes számú állítmány [„kikérje”] kapcsolódik). Az AB azonban nem találta értelemzavarónak a hibát, így az OVB határozatát megsemmisítette és új eljárásra utasította. Második körben az OVB arra hivatkozva utasította el a kezdeményezést, hogy a feltett kérdésben népszavazás tartásának nincs helye, mivel az Alkotmányban foglalt kérdést érint, Alkotmánymódosítás pedig csak az abban foglalt eljárási rend szerint történhet, továbbá az Országgyűlés alkotmányozó jogkörét vonná el. Az Alkotmánybíróóság azonban ezzel az indoklással sem értett egyet, újra visszadobta az OVB határozatot. Harmadik határozatában az OVB arra hivatkozott, hogy a kezdeményezés nincs összhangban az Alkotmány 45. §-ának (1) és 46. §-ának (1) és (3) bekezdéseivel, ugyanis arra irányul, hogy a bűnösség kérdésének megállapításában kizárólag laikusokból álló testület döntsön. Álláspontjuk szerint ez a döntés a bíróságot kötné ítélete meghozatalánál, mivel az érdemi döntés meghozatalából kizárná a hivatásos bírakat. Ezt a határozatot már helyben hagyta az Alkotmánybíróóság 2007 májusában. Indoklásában kifejtette, hogy az Alkotmány 46. §-a azt írja elő, hogy egyesbíróként és tanács elnökeként csak hivatásos bíró járhat el, éppen azért, mert az ítélezés során a jogi szakismeret fontos, a kérdésből viszont az következne, hogy a bűnösség kérdéséről szóló döntéshozatalban a bíró nem venne részt.

A fentiekből tehát látható, hogy az esküdtbíráskodás kérdése továbbra is nyitott, s azt is érdemes szem előtt tartani, hogy az esküdtszék felállítása és a liberális nézetek erősödése között mindig szoros kapcsolat volt, nem kizárt tehát a tendencia megfordulása a civil részvétel igazságszolgáltatásban betöltött szerepével kapcsolatban.

VII. Összegzés, értékelés

A bíraskodás története a laikus elem részvételével kezdődött s jelenléte máig végigkíséri azt, részvételi arányuk és funkciójuk azonban koronként változik, eredetileg a közösség közvetlen fellépése volt a normarendszert sértőkkel szemben.⁵¹

⁵⁰ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: Jelkép és valóság: esküdtszék a mérlegen. *Jogtörténeti Szemle Különkiadás*, 2007. március, 192–194.

⁵¹ SZABÓ MIKLÓS: *Jogi alapfogalmak*. Miskolc: Bibor Kiadó, 2002. 122.

Az esküdtszék, mely a XIX. század során, mint politikai intézmény tört utat népszerűségét annak az általánosan elterjedt véleménynek köszönhetve, hogy a polgárnak politikai perekben az állami szakbíróság elfogultsága ellen nyújt védelmet.⁵² Általános értékének megítélésében, azonban csak az lehet a döntő, hogy mint igazságügyi intézmény megfelel-e céljának.

Erre Jerome Frank egyszerű képlete nyomán találhatunk választ: S*T=D (ahol az „S” a szabályokat, a „T”, a tényeket, a „D” pedig a döntést jelenti). Tehát a büntetőbírónak három feladatnak kell eleget tennie: a döntésre lényeges tényeket kell megállapítania, az anyagi jogszabályokat alkalmazni, illetőleg e két premissza következtetéseit levonni, vagyis büntetést kiszabni vagy felmentő ítélet hozni, egyszerűen: dönteni. Az első feladatra az esküdt alkalmasabb lehet, mint a szakbíró, hiszen tapasztalatait az életből szerzi és a bűneset egyediségét, annak összefüggését a társadalmi tényezőkkel és az egyénben gyökerező motívumokkal jobban meg tudja ítélni, mint a szakbíró, akit a hivatásának folytonos, már-már mechanikus gyakorlása fásulttá, s gyakran alkalmatlanná tesz arra, hogy a jogalanyok és jogtárgyak helyett az embert lássa meg a konkrét esetben.

A tény és jogkérdés elválasztása azonban sok esetben nem, vagy csak nehézségek árán valósítható meg, ezért az angol mintát alapul vevő Bűnvádi perrendtartás az 1914-es módosítása előtt a bűnösség eldöntésének kérdését az esküdtekre, a büntetés megállapítását a szakbírói tanácsra bízta.

A tények jogi minősítése, bonyolult esetekben, azonban nehézséget támaszt a laikusoknak. Ennek a kiküszöbölésére szolgált a jogi kitanítás a tanács elnökének részéről, s valahol a kérdések feltétele is – mivel a könnyebbség kedvéért csak egyszerű, egyértelmű igennel vagy nemmel kell válaszolniuk. De, mint a gyakorlat megmutatta, ezek az eszközök nem voltak elegendőek a laikus elem jogi ismereteinek megfelelő „elmélyítésére”. Gyakran visszatérő probléma volt, hogy a laikusok a jogi tévedés következtében, vagy attól való félelmükben, hogy a szakbírói tanács aránytalanul súlyos büntetési tételt fog kiszabni, a bűnösség kérdésére nemmel válaszoltak, s ezzel szemben a tanács tehetetlen volt, mivel a BP alapján feltehető kérdésnek magában kellett foglalnia mind a tény, mind a jogkérdés eldöntését. Így ha a főkérdésre nemmel felelt a *jury*, nem volt olyan perorvoslati lehetőség, mely által a fellebbviteli fórum, a Kúria anyagi jogi revíziót gyakorolhatott volna, mivel a Kúria ténykérdésben nem dönthetett, így ha az esküdtek nem állapítottak meg tényállásszerűséget, nyilvánvalóan nem mondhatta ki, hogy a tényállásszerűséget helytelenül ítélték meg. Ezt az eljárásjogi buktatót próbálta kiküszöbölni a Bűnvádi perrendtartás 1914-es Novellája (Bpn.), de olyan messzire ment, hogy „[...] a betegséggel együtt elpusztította a beteg is, akivel bátorság hiányában nem mert őszintén szembeszállni”⁵³.

A Bpn. a kérdésfeltevési rendszert új alapokra helyezte, különválasztotta a tény- és jogkérdést, egyes kérdéseket kivett az esküdtek döntése alól, a bűnösség kimondását pedig a bírói tanácsra bízta, a laikus és bírói elem merev elkülönítését megszüntette azzal, hogy az esküdtek tanácskozásának vezetését a bíróság elnökére

⁵² VÁMBÉRY i. m. 49.

⁵³ VÁMBÉRY Uo.

bízta.⁵⁴ A szakbírói tanács az ügy lényegére vonatkozólag téves verdikt esetén az eljárást felfüggeszthette, és az ügyet új esküdtzék elé terjeszthette, felmentő ítélet esetén is. A tény és jogkérdés különválasztásával, pedig lehetőséget nyújt arra, hogy a Kúria a jogkérdésben érdemleges felülvizsgálati eljárást végezhesen, illetőleg a ténykérdésben annyiban, hogy ha nézete szerint az ügy lényegére vonatkozóan téves verdikt alapján hozott ítéletet, azt megsemmisítheti s új eljárást rendelhet el. A hatáskörében ennyire korlátozott esküdtzék azonban már alkalmatlan volt azt a célt teljesíteni, amire eredendően létrehozták.

Ettől függetlenül a fő kérdés, hogy az anyagi igazság megvalósítására a laikus elem alkalmas-e?

Az esküdtbírótság mellett hangoztatott, talán néha kissé eszményi érvek azt hozzák fel, hogy a laikus elem egyfajta alkotmányos biztosítékként a szabadelvűséget és jogegyenlőséget érvényesíti az igazságszolgáltatásban, erősíti a népek szakbírótságban megrendült hitét, felfrissíti a szakbírótság gépies működését, biztosítja az eljárási garanciák (nyilvánosság) megtartását, a védelmet hatályosabbá teszi, előmozdítja az anyagi jog fejlődését, amennyiben az esküdtek bizonyos irányú, következetes verdiktjeikkel a nem megfelelő jogszabály megváltoztatását tudják elérni.⁵⁵

Az intézmény ellenzői ezzel szemben azzal érvelnek: az esküdtek nélkülözik a szakismeretet, a belső meggyőződés alapján hozott ítélet feladja a felelősség garanciáját, az esküdtek gyakran félreértik a kérdéseket, a polgári osztályból származó esküdtek még elfogultabbak az alsóbb osztályhoz tartozó vádlottak ellen, mint a vádlottak.

Sok helyes észrevétel van mindkét oldal álláspontjában, ám tény hogy az igazságszolgáltatás esszenciája a törvény helyes alkalmazásában rejlik és ebből a szemszögből nézve furcsa az az igazság, amely csak a törvény ellenére tud érvényesülni. Az anyagi igazság azonban a törvény mellett az eset individualitásának figyelembe vételét is kívánja, de ennek sohasem szabad a törvény megsemmisítésére vezetni. A *jury* egyéb előnyei is csak elméletben vannak meg, a fent említett gyakorlati példák (az Eremités-ügy, vagy a Sibul testvérek felmentése) ugyanis rávilágítottak, hogy sem alaposáguk, sem elfogultatlanságuk nem áll meg az életben. Alkotmánybiztosítékként sem válik be, mert ugyan azt a nyomást, melytől a szakbírótságot a kormány részéről féltik az esküdteknél a közvélemény gyakorolja. Nem találunk tehát egy olyan szempontot sem, amely az esküdtbíráskodás intézményét kielégítően indokolná.⁵⁶

Látható tehát, hogy a laikus elem ilyen fokú döntési jogkörrel felruházása nem a megfelelő út, azonban jelenlétük a szakbíró egyfajta kontrolljaként indokolt lehet. Ennek a kívánalomnak felel meg hatályos büntetőeljárás joganyagunk (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról), mely az ülnöki rendszer által biztosítja a szakbíró mellett bizonyos ügyekben („[...] ha a bűncselekményre a törvény nyolc évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel [...]”) két laikus bíraskodásban való rész-

⁵⁴ vö. PUSZTAI LÁSZLÓ: *A magyar büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

⁵⁵ MOLNÁR KÁLMÁN: *Esküdtzékünk*. Nagyvárad: 1903. 20.

⁵⁶ MOÓR GYULA: *Az esküdtbíráskodás kérdéséről*. Budapest: Szent László Nyomda, 1933. 11–12.

vételét. Mivel tanácsban ítéleznek, a döntés meghozatalában egyenlő szerepük van, így akár az is előfordulhat, hogy az ülnökök leszavazzák a szakbírókat.⁵⁷ A gyakorlatban azonban az ülnökök nem mernek ennyire aktívan fellépni, s többnyire kérdezői jogukkal sem élnek a tárgyalás során. Ahhoz tehát, hogy a laikus részvétel valóban elérje a célját nézetem szerint a működése garanciáit (például előzetes felkészülési lehetőség biztosítása, külön szoba a tanácskozásra, ülnöki képzés) is meg kell teremteni hozzá.

⁵⁷ KIRÁLY TIBOR (szerk.): *Büntetőeljárás jog*. Budapest: Osiris Kiadó, 2008. 116–117.